

SÕNAPILT

PILTIDEGA ILUSTATUD AJAKIRI HINNATA KAASANDEKS „SAKALA PÜHAPÄEVALE“

Nr. 35

Viljandis, laupäeval, 31. augustil 1935. a.

Nr. 35

Prantsusmaa „suur sajand“

Prantslased kutsuvad 17. sajandit „suureks sajandiks“. Itaalia asemel muutus nüüd Prantsusmaa tooniandjaks Euroopas. Prantsusmaast sai Euroopa vaimline juht

Kujuka pildi „suurest sajandist“ annab Alek sander Aspel oma ülevaatlikus teoses „Prantsusmaa ja Euroopa“. Tähendatud teos on võetud üles ka 100 soovitatud raamatu nimekirja.

17. sajandi algul oli Prantsusmaal kuninga võim suurem kui kunagi varem. Andekas Henri 4. oli suutnud riigiparaadi nii ümber korraldada, et aadli võimupiirid muutusid kordkorralt kitsamaks. Ühiskondlikud vastolud olid teravad. Uus kultuur jäi üliluskihi asjaks. Laialdasemale rahvahulgale jäi see kaugeks. Hoovkondlik kultuur ja elamine ei läinud korda ei Prantsuse talupojale ega kodanlasele.

Ka välismaal levis uus Prantsuse kultuur päriselt kõrgemas seltskonnas, teiste maade aadel ja hoovkonnad kujundasid endid prantsuse eeskujule, prantsuse keel kunsti, maitse ja vaim määrasid kõigi maade seltskondliku tooni. Välismaade kõrgem seltskond muutus ja jäi prantsuslikuks kuni 19. sajandini. Ka Venemaal haaras prantsuse mõju. Ainult Holland ja Inglismaa jäid sellest puutumata. Säär oli juba idanemas uus kodaniku kultuur.

Huvitav on seejuures tähele panna, et prantsuse kultuuri pooldasid ja levisid ka nende maade valitsejad, kes olid selleaegse Prantsuse kuninga Louis 14. avalikud poliitilised vastased. See tõendab, kuipalju avaram oli tol ajal kultuurikäsitus: sõdadel ja poliitikal polnud mingit tegu kultuuriküsimustega. Preisi kuningas Friedrich Suur nägi veel 18. sajandil prantsuse kultuuri mitte ainult kõrgemaid, vaid ainsat kultuuri. Kuid miski ei takistanud teda seejuures sõda pidamast Prantsusmaa vastu. Maailmasõjas peeti aga vastase kultuuri tunnustamist isamaa reetmiseks

Milline oli selle „suure sajandi“ vaim? — Ta piisitas iseendale mälestusmärgi, lõi endale igavese sümboli: Versailles' lossi. Selles hiiglehitises leidis prantsuse vaim võimaluse avalduda kogu oma rikkuses.

„Suure sajandi“ vaimu kehastus polnud nii mitte enam jumalatempel, vaid kuningaloss. Kuningas oli astunud jumala asemele. See viipab tagasi antiikajale, kus kuningaid ülistati valguse jumalaiks. Louis 14. kandiski „roi solei“ — päikese kuninga nime. Samal ajal võis see kuningas öelda: L'etat c' est moi — riik olen mina! Versailles' loss, mille ta ehitas, jäi tema ja kogu ainuvalitsusliku monarhia sümboliks. 20 aastat kestis kuninga enda juhtimisel ehitus. 70 miljonit franki (tol ajal määratu summa!) neelas lossi ehitamine.

Ehituse juures hukkus tuhandeid töölisi, sest loss ehitati soisele pinnale, kus töö juures levisid igasugused tõved. Loss oli ainult osa Versailles' määratud plaanist. Sellest pidi kujunema linn, mille päänäavad jooksid kokku lossieelsele platsile, suundudes kuninga magamistuppa. See on Louis 14. kohta iseloomustav, sest tema elu keskpunktiks oli magamistuba, kuid mitte troonisaal. Lossi taga oli määratu park nõorsirgete alleede, purskkaevude ja kanalitega. Kõikjal lossi ümber valitses sama vali kord, sümmetria, suurejooneline toredus, nagu lossis endas. Puudelegi oli antud sümmeetrilised vormid.

Sama vaim, mis kõneleb Versailles'is, avaldus teistelgi kultuurialadel. Ka kirjanduses pani end maksma hoovkondlik iluideaal, suurejooneline korrate, selguse nõue ja arukas mõõdukus. Ei tule siiski arvata, et see oleks tähendatud orjalikku kiidulaulu kuningale. Valitseva seltskonna elutunne oli lihtsalt kaasa haaranud ka selle ajajärgu kirjanikud ja mõtlejad. Võime kõnelda üldisest ratsionalistliku aja vaimust, mille üheks avaldajaks oli ka kuningas.

Descartes andis sellele ajavaimule filosoofilise põhjenduse oma teosis. Sellega sai tema uueaegse filosoofia põhjendajaks. Mõttel, inimese arul ja tahtel nägi ta olevat võimu mitte ainult maailma tunnetada, vaid seda ka muuta oma teadavuse kohaselt. Tema kaasaegsed kuulsad tragöödiakirjanikud Corneille ja Racine kandisid selle ideaali oma teoseis. Nende kirjanikkude teoste kangelsed olid tugeva tahte ja üleva väärikuse kehastised. Kõige selle all valitses aga üldinimlik tõepära.

Kuivõrd elavana tol ajal püsis kirjanduses kriitiline aru, seda ei tõenda keegi paremini, kui Jean Baptiste Moliere, maailma suurimaid komöödiakirjanikke, kelle teosed otseselt ründasid kaasaja seltskonda. Ka vormi alal ei astunud nad alati hoovkondliku sünduse reegleid. Moliere teostest on tõlgitud eesti keelde „Ihnus“ j. t. Oma teostes tema pilkas üldinimlikke pahesid — inimsust, edevust, umbuskut jne. Kuna ta teravalt arvustas oma aja seltskonda ja vaimulikke, siis leidis ta omalt kaitsja just kuningas. See tõendab, kui sügavale on Prantsusmaal terava vaimu austus.

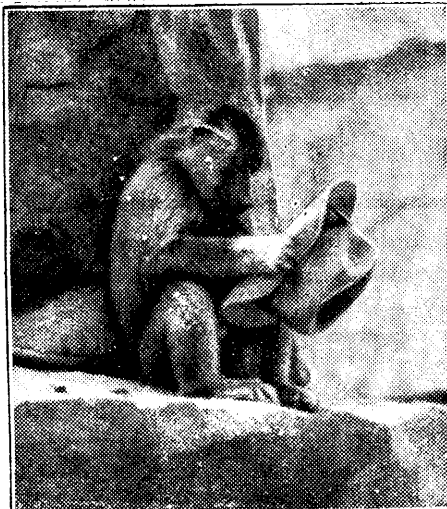
Versailles' surus kõigile oma templi Louis 14. surmani. Kõik Euroopa valitsejad kuni Saksa püsvürstideni ja Vene tsaarideni jälgendasid Versailles' ehitisi ja hoovkonna elu. Kuski aga ei saa-

vutatud enam teiskordselt algupärandi majesteetlikku täiust. See jäi prantsuse kultuuri ainusaa-vutiseks. Kogu seda sajandit nimetatakse prantsuse klassika ajajärguks, seega osutades selle aja teoste eeskujulikkule täiuslikkusele ja ühtlasi kõnesoleva voolu ühendusele antiikaja kultuuriga. Renaissance oli avastanud klassilise antiigi kunsti- ja kirjandusvarad. Neis nägid 17. sajandi kunstnikud ja kirjanikud igavesi eeskujusid, kuid selle kaugel mõju sulatasid nad ümber oma aja kohaseks uusvooluks; kus antiikajale võõras hoovkondlik eluideaal etendas olulist osa.

Louis 14. suri 1715. aastal. Tema surmaga lõppes Prantsusmaal kõigklassikaajajärk. Selle ajajärgu meistriteosed mõjutasid küll veel edasi ja hoidsid järglasi klassika kunstiideaali läheduses. Ka piiramatult ainuvalitsus kestis veel kolmveerand sajandit, kuid samal ajal algas muudatus, mis viis lõpuks kuningriikluse hävinguni. Selle hävingu algidusid ja põhjusi võib näha juba Louis 14. valitsemisüsteemis. Nii paradoksaalselt, kui see ka ei kõla, võiksime öelda, et juba Louis 14. ise valmistas ette Prantsuse Suurt revolutsiooni.

Kuninga suuriha viis teda järjest vastu uutele sõdadele. Sõjad aga lõppesid Prantsusmaale õnnelt. Rahvas kurnati vaeseks. Samuti vaeseks jäi ka aadel, kellel hoovkonna hiilgav elu nõudis hiigelukusid. Rahvas väsis sundusest. Kõigil aladel hakkasid elustuma uued mõtted ja liikumised, mis jäid riigi juhtkonnale täiesti võõraks. See kõik aitas tasandada teed revolutsioonile.

Kuid Louis' 14. poliitikas on nähtud ettevalmistajat revolutsioonile veel teises mõttes. Versailles' hoovkonda nimetatakse õigusega prantsuse aadli hauaks. Hoovkondlasteks muutudes kaotasid aadlikud selle iseseisvuse, mis neil oli varem maal lossides elades. Samal ajal vabanes maarahvas hertsogide ja krahvide otsekohesest rõhumisest. Nemad muutusid kuninga orjadeks. Kõige selle tagajärjel rahvas muutus sõltuvaks kuningast suuremal määral kui varem. Kuningas nähti oma päästjat, kuid samuti ka rõhujat ja türanni. Aadel, kes Louis 14. ajal kogunes hoovkonda või linnadesse, muutus rikkaks kodanlaseks. Seeläbi seisuslikud vaheseinad teataval määral tasandusid. Aadlil polnud enam võimalust kodanlasele nii kõrgelt ülalt alla vaadata kui varem. Kõige selle läbi sai see absoluutne monarh uueaegse rahvariigi teerajajaks. Üle tema vaimu kasvas uus demokraatlik Euroopa.

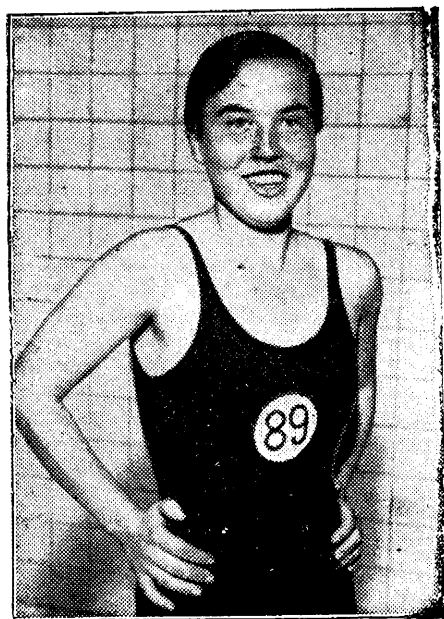
Kui kübar kukkub ahvipuuri.

Huvitav ülesvõte paavianide-puurst Berliini loomaaias, kuhu üks külaline kogemata on kukutanud oma kübara. Nagu näha, meeldib kübar paavia nile väga.

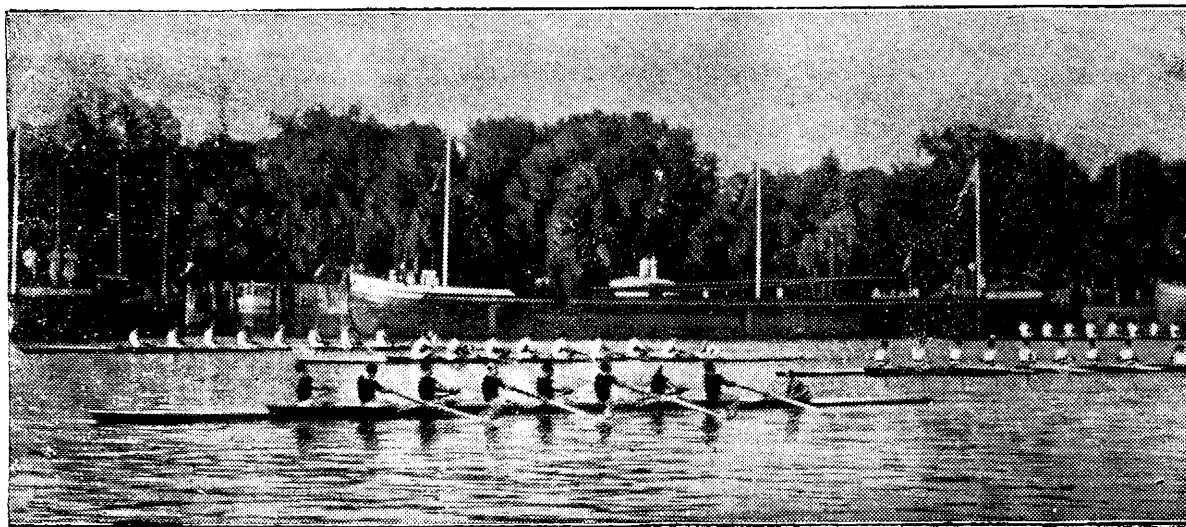
Kurtummade olümpiaad Londonis

Kurtummade spordiorganisatsioonid, kokku 14 riigist, korraldasid Londonis 4. rahvusvahelise kurtummade kergejõustiku olümpiaadi. Pildil kurtummade sportlaste defilee lord Desborough' ees, kes avas spordivõistlused.

Parim kunsthüppaja.

Ülemaailmsel üliõpilasolümpiaadil tuli kunsthüpetes võitjaks saksa preili Samson.

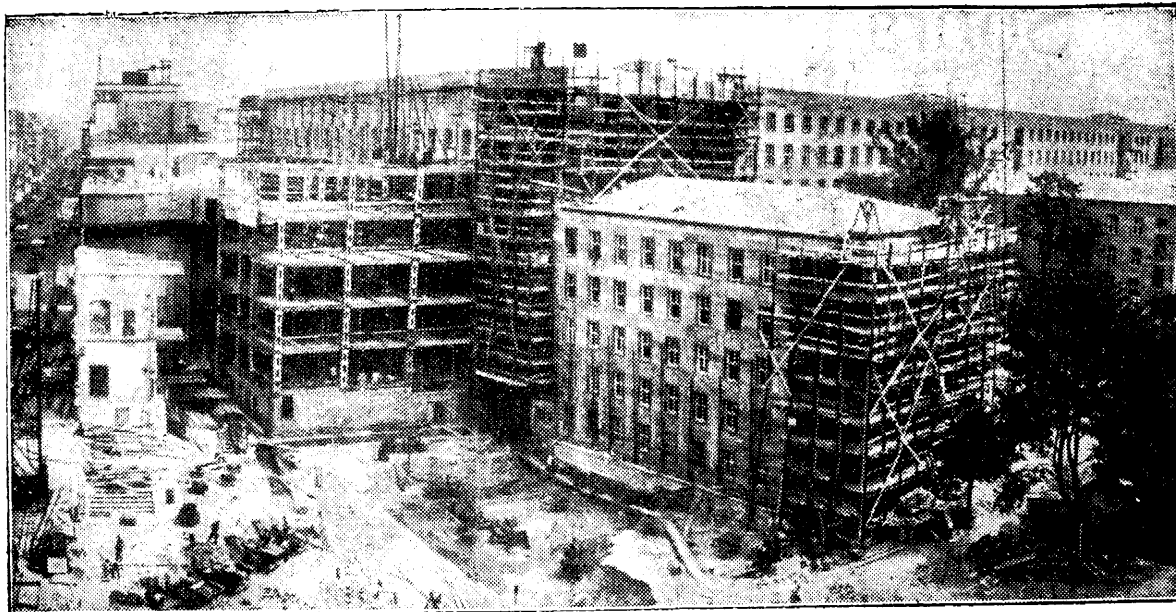

Ungari võitis Euroopa sõudevõistlused,

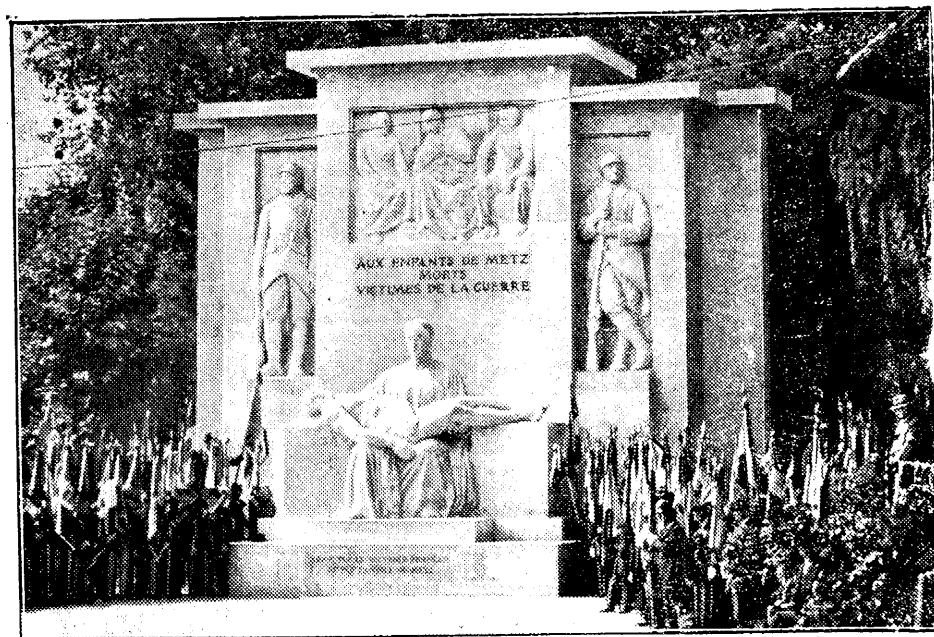
mis hiljuti korraldati Berliin-Grünaus. Pildil Ungari, Prantsuse, Šveitsi ja Saksa meeskonnad aedas võistluses.

Saksamaa ehitab õhuministeeriumi maja

Praegu on Berliinis
Vilhelmi ja Leipzigi
tänaval ehi-
tamisel õhuministeer-
iumi uus maja. See
kujuneb üheks suu-
rimaks ehitiseks Ber-
liinis. Ta mahutab
tervelt 2500 tuba.

See must keisrite-
keisri ihukaardiväe-
lane puhub sõjapa-
sunat.

Lihtne, kaunis ja grandioosne
on mälestussammas, mis äsja avati Prantsuse presidendi poolt Metzis. kus Maailmasõja ajal loodi
kõige verisemaid lahinguid.

Poolatar Stella Walasiewicz,
kes tunnistati Budapesti üliõpilas-
olümpiaadil parimaks naissportlaseks.
Ta võitis 100 ja 400 meetri jooksu
ja kaugusehüpped.

Sõbrad

Siis, kui järgnes kokkupõrge, tundis karu, kuidas raske kokkulangevad raudvarvad tungisid ta õlga, kuid samas nägi ta oma ees pragu, mis suur küllalt; et lasta teda vabadusse. Ta kõrval mõrgasid elevandid, haukus jaaguar ja oigas suur emalõvi.

Selle kõik jättis karu oma taha, kogu segaduse, haavatud loomade mõirged ja inimeste hirmukisa. Emakaru tormas edasi pimedusse — imeline seletamatu hirm kiskus teda edasi. Nagu põrgu lamas jaamahoone öös, ümbritsetuna tuletoorjajast, kelle tõrvikud loitsid heledana mustavas pimeduses, kuna üldist vaikust läbistasid hädahüüed, püssipaugud ja hirmunud loomade kisa.

Emakaru pöördus ja vaates hetke kaost, mis tekkinud, kokkujooksunud paarist vagunist. Siis tungis ta rinnast vähev hüüe, mida ei võinud põhjustada ükski kehaline valu. See oli hüüe vabadusele, mida tundis pulbitsemas kogu soontes. Siis meenus talle noor kahvatut olevus, kes alati oli ulatanud talle suhkrukütkke ja leiba ning kes lapselik-õrnade kätega oli silitanud ta karvmanlit. Marina oli see tütarlaps, kes asus praegu keset seda põrgut, millest tema, Linka, oli pääsnud. Marina, noore kõietantsija kõrge, veidi klirisev hääle suutis mõjuda loomadele rohkem, kui ühegi teise tsirkusartisti vali kõne. Oma laulva tooniga suutis Marina saavutada rohkem kui ükski hoop raudlatiga. Emakaru raputas veel korra oma suurt tarka nääd, nagu tahtes jätta jumalaga nende mälestustega ning raskete hüpetega pöördus mustavasse, kutsuvasse metsa.

Jan nägi oma ees kaussi auravate kakkidega, ta tundis ninaga nende sooja lõhna, nüüd tahtis ta kahvliiga haarata neist üht, kuid siis veeresid need ikka kauemale, ja kauemale mustavasse lõpmatusse, millist tunneb vaid unenägu. Need tumedad ümmaraused kändid veeresid ta eest nagu pilved ta tühjale kõhule. Kuid nende lõhn säilis. Jan tundis sooja lõhna oma ümber ning kuulis täpselt mõminat, mis meenutas lähenevat pikkest. Nüüd puhus niiske-soe tuuleil üle ta näo ja süüva hingetõmbega pöördus ta oma lehtedest valmistatud asemel teisele külele. Siis puudutas kellei tume käsi ta õlga ja pööras ta energiliselt seljale. Jan avas silmad. Kaks metallist süüsilma hõõrussid väikeste lamoidena talle vastu, hõõgusid ta tumedasse ärkamisse.

Järsu nõksuna tõusis Jan oma leheasemelt ja vaatas otsa oma vastasistuvale hiiglkarule. Piiritu imetus, seotuna äkilise kokkumisega rõõvis talt hirmuime. Mõlemad õised rändurid vaatasid üksteist vaikides. Siis võttis emakaru aktiivsuse uuesti endale: ta pühkis oma märia nina mehe õlga vastu külvaks, muutus sõbralikult meest- ning mõnises hirmuäratavalt.

„Mida tähendab selline tervitus?“ küsis mees, ning ta hääle oli kare ja kahisev kauasest vaikimisest. Kogu viimased aastad oli ta veetnud vaid metsloomade seltsis, õpides tundma mõineis nende hingevalendusi. „Mulle näib, et võin jätta oma tulireva rahulikult puu naiale, mida arvad?“ Imeliselt liigutas too sõbralik inimhääle oma karu, ning sõbrustähkis tõstis ta üles oma käpa, mille ettevaatlikult langetas mehe õlale. Kuid hoop oli siiski tugev seeyõrra, et Jan langes tagasi oma asemele.

Hommikusi udujooni tõusis juba madalameilne kohilt, mis niiske vaibana laiusid põldudele. Jan tundis külma, vaid looma lähedus teki talle hääle. Siis tõusis ta ja sirutas liikmeid, ka karu seisis oodates ta kõrval.

„Peame minema toiduretkele,“ lausis Jan oma ebatavalisele kaasasele, kuid kardan, et oled võõrdunud jahist. Su kaelarilhamal seisab nimi „Linka“, — lugupeetud daam, kardan, et oled kas-

vatatud üles pudeliga.“ Õrnultsevalt ja hellalt kõneles mees, kelle huulte üle enam aastaid polnud tulnud hellitavaid sõnu elusolendi vastu.

Paludes tõstis Linka oma käpa.

„Ah nii, — sa arvad, et peame minema küllasse leiba kerjama? Ei, Linka — selles eksid sa minus.“ Mees tõstis püssi oma paigale, ning hetk pärast langes õhust part, sulgede lenneldes kaugele.

„Nii, nüüd puudub meil veel vaid tuli,“ lausis Jan, „et võiksime einetada. Linka,“ Jani hääles kõlas tänutunne et võis rääkida kellegagi, „see, mida sulle nüüd jutustan on väga raske mõista su karuajal. Ma pakun sulle oma sõpruse, Linka, ning see tähendab palju. Pääle sinu on mu seltsilisteks vaid tuul ja tähed, mis lampidena valgustavad öösel mu teed. Ning siis vast veel tujukas kuu, kuid seda ei või usaldada. Linka! Ta on liiga sentimentaalne ning haavub kergesti. Lüga palju on laulnud temast luuletajad — see rikub ka parima iseloomu. Mis puutub minusse, Linka, — siis olen ma omadeka läbi.“

Jan lõikas oma praest tüki, mille heitis karule. „Minu koduks on mets, Linka, mu päävarjukes kaljupragu või koobas, ning toitu püüan jahiga. Flan samuti, nagu see on kombeks sinu suguvõsal, Linka.“

Jan asetas oma käe karu pehmele seljale. „Me jääme alati sõpradeks, — meie mõlemad, eks? Kahju vaid, et ei suuda mõista sinu mõmivate kõnet kuid olen kindel selles, et minu kõnet mõistad sõna-sõnalt.“

Saabus talv. Kõlisevatel uiskudel sõitis külma-taht läbi mägestiku ja vallutas metsa, mis muutus tõiseks ja vaikseks nagu kirik. Jan ja Linka olid asunud talvekoterisse, väikesse hürtsikusse metsaservale, mille taga üksik maantee kadus silmapilt-rile. „See viib teavasse,“ jutustas Jan Linkale, „tee jumala juurde muutub päev-päevalt lühemaks, ning ükskord jõuame sinna.“

Jan laskis vesilinde lähedases lühas, kuna Linka ronis osavalt kaljudel, püüdes oma toidust, — nii möödusid kahe inimpõlvuri päevad. Karu oli metsik ja taltsas ühtlasi. Metsik — kui metsa õsine hüüe tungis ta verre ning vabaduse-kutse seagavalt ta teadvusse sööbus. Taltsas — kui ta sõnakuleliku koerana lamas tuleaseme ääres ning vaikides kuulatas mehe monotoonset kõnet. Ja siis, kui jäine talvetuul puhus vastu onniseina, jutustas Jan karule oma elust, jutustas inimestest, kelle eest ta end hoiab, sest valged jumalad on halvamad kui kiskiad loomad.

„Põgenemine, Linka, on ainus, mis päästab meid nende küüstist.“ Kafu lamas selili onnipõran dal ning Jan istus ta kõrval — rahul ja õnnelik.

See kestis seni, kuni saabus kevad. See lõunatuul mürdis jääkatted vetel, veeretask laviine mägedelt ja paisutas veeaga orge. Kaasa tõi ta lõhnu võõrastest maadest, võõraid tundeid, rahutust ning imelist igatsust.

Jan konutas järvekaldal, õngitses kalu, kuna taamal kuulis Linka sulistamist vees, kelle jahisaak polnud kunagi vähem mehe omast.

Kuid korraga seisatas Linka ja haistis õhku. Rahutult ringles ta ümber Jani ning kuulatas. Eemalt maanteelt kostus rataste veremist. Pehme tuulepuhanga, mis imeliselt paisutas, rinda, tõi lähemale laulu, mida laulis kõrge lapsehääle — eba-puhas ja klirisev nagu klaas. See oli väike, lihtne südamessetunng meloodia.

Linka seisis, sirutas pääd kaugele ette, imeline värin läbistas ta liikmeid, kurgust tungis tasast rinat. Jan tundis, kuidas jõud kadus ta põlvist — karu võis saada hädakohtlikuks mõõdujale, võis neid surmata! Ning iuba tormaski minema karu vastu lähenevale vankrile. Nüüd peatus üks tsirkusvankrilt, tütarlapse laul oli väikunud. Jan nägi, kuidas kõhn kahvatut kogu hüppas kramplikult vastu karule; kes hullununa nägemisrõõmust tõotas oma karvase pääd tütarlapse õlale.

Siis lähenes tollele vaatepildile Jan. Ta tundis, et oli reedetud teiskordselt — ning looma

reetmine tegi talle haiget rohkem, kui seda tundis inimeste poolt tehtud ülekohtu puhul.

„Kõikjal oleme otsinud oma karu, hoiatused on saadetud kõikidesse küladesse ja linnadesse ning nüüd ometi oleme leidnud oma Linka!“ Noore kõietantsija heledas hääles kostus avameelne rõõm.

Nõutult seisis Jan. Tema Linka, ta ainukene sõber ilmas kuulus tsirkusele, — sääl polnud parata midagi. Nagu andestust paludes surus karu oma pääd kordamööda Jani ja tütarlapse näo vastu.

Ja siis, kui õhtu oma musta vaiba laotas üle maastiku, lamas Jan hürtsik ükski ja mahajäetuna. Mees oli läinud kaasa tsirkusega, kuna ei suutnud lahkuda karust...

Kuivõrra jutukas oli Jan karu vastu, samal määral oli ta sünge ja sõnakehv inimeste vastu. Kuid tsirkuse-direktor oli väga rahul. Jan võis sooritada hulljulgeid etteasteid, võis ratsutada saduldamatul hobusel, ning karu olles talle koerana. Vaid süüa ja magada tahtis Jan oma tasuks, — sest oli talle küllalt.

Iga lõhtul oli tsirkus müüdnud välja, sest Jani hulljulged etteasted viisid publiku ekstaasi. Ta mängis oma eluga nagu kummipalliga, tehes igal õhtul uusi kaelamurdivad trikke. Ta julgus oli lähedal hullumeelsusele. Teise numbrina juhtis ta Marinaga publiku ette karu, kes iga sõna mõistes täitis käklusi haruldase mõistusega, pälvides üldist vaimustust ja imetust.

Kuid siis, kui Jan uneledes istus Linka kõrval, jutustades sellele oma tumedast elust, hiilis Marina, kõietantsija, varjuna nende kõrvale. Vaikides kuulatas temagi mehe juttu, tumedais silmis õnnis hardumus. Mõnikord asetas ta paar kevad-lille Jani põlvele, lilli, mis olid sama kahvatud ja õrnad nagu tütarlaps isegi. Kuid Jan ei märganud midagi tütarlapse õrnusest, — mõnikord vaid libises ta käsi üle tütarlapse siledade juuste, ning siis tundis Marina, et võis surra ta eest.

Edasi lõunas rändas tsirkus. Lilled maantee kaldal lõhnasid joobnustavalt, avades oma suuri õis-silmi. Ohk oli tulvil igatsust, tõotusi.

Jan tundis, kuidas kutsus teda mets, kuidas kutsus teda vabaduse üllas laul. Enne suurt etteastet Marina ja karuga teatas ta direktorile, et lahkub juba homme, et siirdub tagasi põhja, kuhu kutsul teda metsade üksindus.

Kahvatuna nagu lubi oli kuulanud seda väike kõietantsija. „Ära mine, Jan!“ need olid ta ainukesed sõnad, mida suutis öelda, siis lõi ta oma õrnad lapsekäed ümber armastatu. Nõutult seisis Jan, keda üllatasid tütarlapse paluvad silmad. Ta tundis oma vastas tütarlapse keha, ta nägi ta väri-kevad huumi ning andmata aru oma teost haaras ta Marina pääd ja suudles ta hõõguvaid huuli.

Kohutav mõmin äratas Jani uuesti teadvusele. Nende ees seisis Linka kõrgeletõstetud käpaga, ning esmakordselt nägi Jan vaenu ta hõõguvais silmis. Siis langes raske kähahoop Marinele, kes hääletuna langes kokku põrandale... Laval karglesid parajasti klounid, ning publik rōkkas naerust.

Tsirkuspersonal mässas mesilasperena. Keegi langes minestusse, karjuti revolvi järele, mis segadust veelgi suurendas. Paar sanitari kandsid elutu kõietantsija keha välja.

„Karu peab tapetama otsekohel!“ kisendas direktor.

Linka on põgenenud!“ hirmsus üks kloun talle heledalt vastu. Vaid lahtine uks tõendas ta sõnu.

Varjav pimedus kergendas Jani ja Linka põgenemist. Vaid hetke seisatus veel karu, et vaadata tagasi. Jälle põgenes ta põrgust, mille ümber leekis tõrvikuid, kajas püssipauke, karjumist...

— Neid ei leitud enam kunagi. Vaid aartate pärast jutustas keegi eksinud jahimees, et kaugeal põhjas üksikus koopas elavat keegi mees oma metsiku loomaga. Oma sasis juuste ja habemega sarnarvat too erak veel vaevalt inimesele.